

УДК 371.382

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КУРОРТНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Рачко В.І.

Розкриваються основні передумови розвитку бізнесу у санаторно-курортному секторі національної економіки України, досліджено еволюцію становлення ринкових відносин у сфері санаторно-курортної діяльності, запропоновано підходи стосовно визначення сутності основних понять у курортному бізнесі.

Ключові слова: санаторно-курортний бізнес та продукт, послуга; еволюція санаторно-курортного бізнесу.

Зміни організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів спричинили суттєві зміни в санаторно-курортному комплексі України, сприяли застосуванню ринкових підходів до управління закладами, виникненню нових технологій у курортному обслуговуванні. Змінилися роль та місце санаторно-курортного комплексу в системі суспільних відносин, чому сприяв цілеспрямований, перш за все фінансовий, вихід держави з цієї сфери.

Зниження рівня державного регулювання санаторно-курортної сфери, з однієї сторони, не готовність керівників і персоналу до самостійної комерційної роботи в умовах конкуренції на перших етапах роздержавлення закладів, - з іншої сторони, вплинуло на те, що висока якість обслуговування населення, тепер залежать від підприємницької ініціативи окремих суб'єктів санаторно-курортного комплексу, ефективності їх функціонування, а доступність цих послуг необхідних для широких верств населення – від індивідуальних доходів громадян.

Нові умови господарювання вимагають від учасників ринкових відносин високої ділової активності та нових підходів до управління, у тому числі й маркетинговими комунікаціями підприємств курортної індустрії, з метою якнайкращого обслуговування споживачів, їх інформування про лікувальні та рекреаційні особливості санаторно-курортних дестинацій.

Ринок виявив серйозні недоліки в управлінні курортним комплексом країни, які негативно впливають на конкурентоспроможність вітчизняного курортного продукту. Традиційні адміністративно-командні схеми управління, що до теперішнього часу застосовуються у багатьох вітчизняних оздоровницях, найчастіше виявляються неефективними, а якісні параметри курортного продукту не відповідають вимогам споживачів, які суттєво змінилися.

На сьогодні можна констатувати, що ринок санаторно-курортних послуг в Україні сформувався, незважаючи на окремі негативні наслідки проведення економічних реформ стосовно цього сектору економіки. Однак до теперішнього часу серед науковців і практиків не має єдності розуміння сутності санаторно-курортного продукту та поняття санаторно-курортної послуги. Під останніми на сьогодні розуміють також і послуги розміщення, що надають заклади гостинності у курортній місцевості рекреантам (туристам, відпочиваючим, хворим) з метою задоволення їх потреб в оздоровленні, лікуванні та відпочинку, а не виключно медичні послуги, як це передбачалося раніше. Зміни загальних принципів управління санаторно-курортними закладами також обумовили необхідність забезпечення прибуткової роботи оздоровниць, застосування нових методів та технологій обслуговування; в санаторіях з'явилися окремі напрями діяльності, господарські підрозділи та посади, які раніше були відсутні в цій сфері (відділ маркетингу, сервіс-центр, відділ анімації та ін.); змінилися структура попиту на послуги санаторно-курортних закладів, вимогливість клієнтів, з'явилася супутня мета відвідування курортів.

Окремі вищезазначені аспекти функціонування санаторно-курортних закладів та рекреаційних комплексів висвітлюються у періодичних виданнях. Ведуться епізодичні наукові дослідження, результати яких висвітлено у роботах вітчизняних і зарубіжних (ближнього зарубіжжя) вчених: Ветітнева А.М., Журавльової Л.Б., Колесника Е.О., Крачила М.П., Лободи М.В., Мацоли В.І., Фісенко Л.І., Ткаченко Т.І. [4, 5, 6, 7, 8] та ін. У роботах цих авторів розглядаються історичні аспекти, медичні параметри санаторно-курортного продукту, окремі маркетингові інструменти формування і реалізації стратегії розвитку рекреаційного комплексу. Однак, теоретична база понятійного апарату сто-

совно курортного бізнесу, сутності та складу санаторно-курортного продукту, еволюції ринкових відносин у сфері санаторно-курортної діяльності як складової сектору туризму залишається нині практично не дослідженою.

Метою статті є конкретизація теоретичних засад становлення і розвитку курортного бізнесу в Україні, сутності основних понять - курортний продукт і курортна справа.

Зміни рекреаційних потреб населення та його вимоги до якості відпочинку на курорті привели до перетворення санаторно-курортної справи до курортно-рекреаційної системи, основною метою якої є покращення здоров'я людини, якості та тривалості її життя. Потреба у відпочинку, фізичній реабілітації – є найголовнішою функцією туризму, яка характеризується підкресленою соціальною значущістю для оздоровлення суспільства, підтримання здорового та працездатного способу життя населення та дотримання збалансованого фізичного й психологічного навантаження особистості.

Курортне лікування є важливим елементом сучасної медицини в боротьбі за зниження захворюваності населення, в наслідок лікування та релаксації на курортах час недієздатності людини після хвороби скорочується у декілька разів, а інколи санаторне лікування є єдиним засобом лікування хвороб з метою уникнення оперативного втручання.

Останнім часом ринок лікувально-оздоровчого туризму характеризується певними змінами. Внаслідок чого сучасні курорти, які зберігають лікувальну функцію, створюють більш різноманітну програму перебування туристів, проводять культурні та спортивні заходи. Вони пропонують широкий вибір оздоровчих послуг та послуг, які відновлюють життєві сили; набувають особливої популярності веллнесс-програми, що спрямовують свій комплексний продукт на регенерацію, релаксацію та відпочинок від напруженого робочого часу. Відпочинок на курортах переслідує не тільки медичні цілі, а й розробляє змістовну дозвільно-розважальну програму, яка здатна підвищити життєвий тонус відпочиваючих, задовольнити їх духовні та емоційні потреби. Зацікавленість до анімаційної діяльності на курортах не тільки не знизилася, а й придбала дуже важливе значення.

Створення нової економічної курортної інфраструктури, що представлена появою різних за розмірами та організаційно-правовою формою господарювання підприємницьких структур, які виступають суміжниками, постачальниками, підрядниками, кредиторами – все це зовнішнє середовище, що впливає на діяльність організації та потребує оцінки в майбутніх перспективах розвитку закладів.

Розпорядженням від 23 квітня 2003 р. № 231-р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку санаторно-курортної галузі на 2005 – 2015 роки [3], спрямовану на реалізацію положень Конституції України [1], Закону України «Про курорти» [2] та інших нормативно-правових актів з питань розвитку санаторно-курортного комплексу.

В законі України „Про курорти” вживаються терміни, які, на наш погляд, не повністю відповідають сучасному їх змісту. Так, термін «курорт» трактується як «освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні»; а поняття „курортна справа” трактується як «сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів» [2]. Як видно, у визначеннях розкрито лише ресурсний та медичний аспекти понять і не сформульовані ті, що забезпечують розуміння цих видів діяльності як економічних в системі суспільного розподілу праці стосовно майнових відносин суб'єктів господарювання, результатів праці, економічних відносин учасників ринку тощо. Тобто світовою практикою уже визнано існування понять індустрії відпочинку, розваг, анімаційних та дозвільних програм, на які уже сформовано ринковий попит, економіки відпочинку тощо.

Відсутність у законодавчо-правових документах сучасного термінологічного апарату галузі, а саме: курортний комплекс (на макро- та на мікрорівнях), курортний продукт (в його широкому розумінні), – значно ускладнює розуміння бізнес-процесів, які в ній відбуваються. Узагальнення підходів щодо особливостей попиту та технології виробництва і реалізації санаторно-курортних продукту, його значення для оздоровлення населення та сталого розвитку суспільства, а також економічний зміст дефініції, надало можливості запропонувати наступне тлумачення терміну «курортний про-

дукт» – це «продукт рекреаційного призначення, який включає комплекс санаторно-курортних, туристичних послуг, природних та антропологічних умов і ресурсів оздоровчого, лікувального, реабілітаційного характеру, спрямованих на позитивний репродуктивний ефект здоров'я людини» (рис. 1).

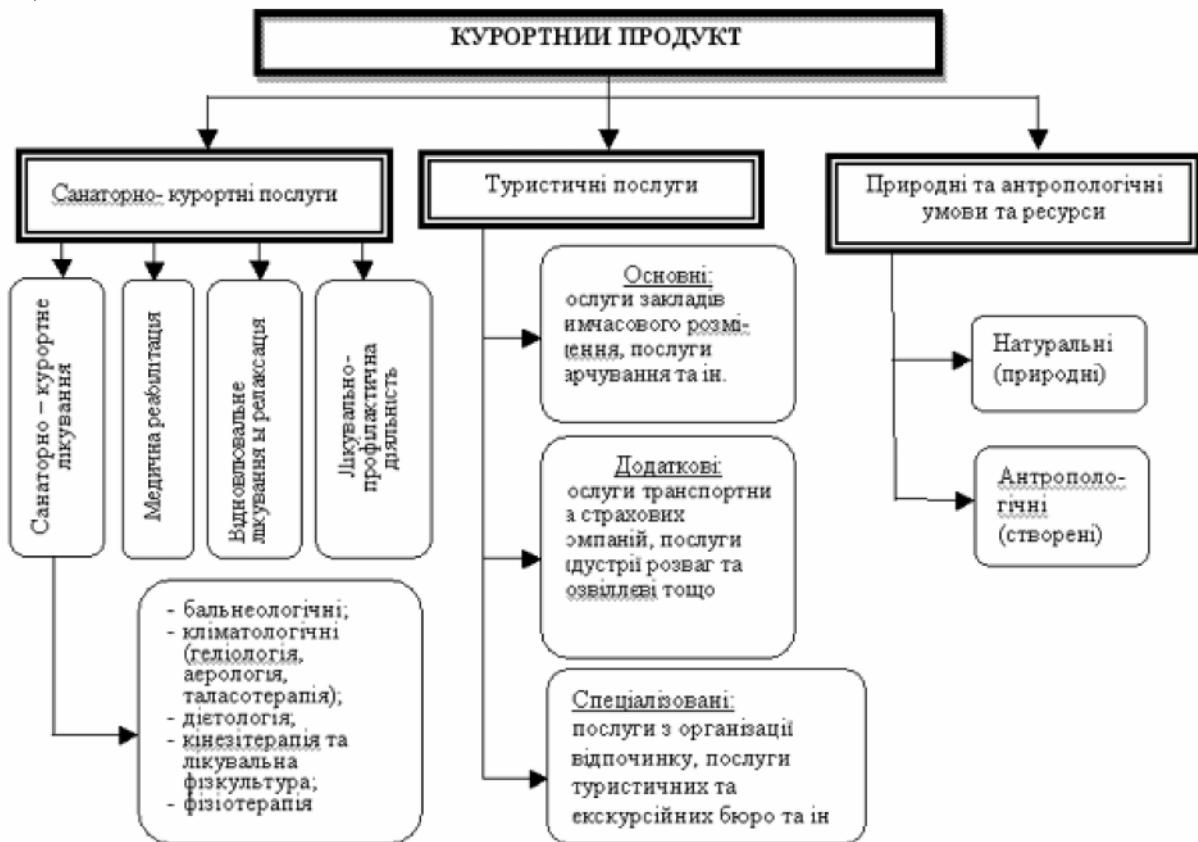

Рис. 1. Структура курортного продукту

Визначення соціально-економічної потреби у якісному курортному продукті вимагає розгляду становлення та еволюції санаторно-курортного комплексу та курортної справи в динаміці, вивчення змін пріоритетів споживачів.

Основні історичні етапи розвитку курортної справи представлені в табл. 1., зміст якої розроблено на основі матеріалів монографії російських науковців Ветітнева А.М., Журавльової Л.Б. [4] та доопрацьовано автором.

Таблица 1

Основні етапи розвитку курортної справи

Етапи розвитку	Характеристика етапу
Начальний (XVIII-XIX ст.)	Пошук природних лікувальних факторів та спроби їх застосування у лікувальних цілях;
Підприємницький (середина XIX ст. -1917 рік)	Формування основних вітчизняних курортів та їх інфраструктури, переважно на комерційній основі. Становлення російської курортологічної науки.
Радянський (1917-1991 роки)	Курортна справа – частина радянської системи роки) охорони здоров'я. Природні ресурси - власність держави. Соціальне значення курортів. Курортологія розвивається на науковій основі.
Перехідний (з 1992 року - до 2002-2004 років)	Зміна відносин в курортній сфері. Формування ринку до 2002-2004 років курортних послуг. Диференціація підходу до курортної сфери.
Сучасний стан (з 2004 року - по теперішній час)	Формування курортної інфраструктури та широка реструктуризація курортної справи, вихід приватного бізнесу та активізація підприємницької ініціативи в розбудову курортів. Значний ріст попиту на санаторно-курортні послуги.

Курортна система України має свої особливості історичного розвитку. Значні випробування прийшлися на долю курортної системи на початку 90-х років минулого століття після розпаду Радянського Союзу, в період загальної економічної нестабільності в державі. Санаторно-курортна галузь України опинилась в середовищі ринкових відносин з характерними для них законами вільної конкуренції, попиту та пропозиції.

Реформування галузі відбулася в умовах практично тотального роздержавлення і комерціалізації, недостатньо сформованої законодавчої бази, стосовно приватизації майна профспілок. Тому ще у 1992 року Федерацією профспілок України, Фондом соціального страхування України та Українською республіканською радою з управління курортами профспілок на базі курортних закладів профспілок України було засноване акціонерне товариство лікувально-оздоровчих закладів профспілок України «Укрпрофоздоровиця». Як показали подальші події, це дало змогу не тільки зберегти, але й зміцнити на нових засадах курортну систему профспілкового туризму та оздоровниць.

Нині курортна система ЗАТ «Укрпрофоздоровиця» є найбільш потужною санаторно-курортною системою в Україні, яка володіє значним науково-технічним, матеріальним та кадровим потенціалом, який базується на великому досвіді використання курортних чинників, творчій співпраці з профільними науково-дослідними інститутами, медичними організаціями та структурами лікувально-оздоровчого спрямування.

Останнім часом спостерігається деяка адаптація курортного комплексу країни до ринкових умов. Починаючи з 2000 року стан санаторно-курортної сфери стабілізувався, кількість рекреантів збільшилася, нівелюювався вплив фактору сезонності. За різних причин поступово зменшується загальний час перебування туристів на курортах (від традиційних 21 – 24 днів до сучасних 10 – 12 днів).

Реформування санаторно-курортної галузі, що проходить в складних економічних умовах, ставить за мету підвищення якості обслуговування в оздоровницях та активізацію дій щодо реалізації путівок. Однак, ці орієнтири мають скоріше тактичний, а не стратегічний характер. Базуються вони, з одного боку, на удосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого – на антикризовому управлінні тими закладами, які є неприбуткові та продукт яких знаходиться на стадії старіння.

ВИСНОВКИ

Таким чином, особливості формування курортного продукту на сучасному етапі визначаються: загальними рисами, властивими сервісним підприємствам: нарощування асортименту пропозиції, формування стратегії інтегрованих маркетингових комунікацій;

залишковими принципами, успадкованими від старої радянської системи курортології (монопродуктовий характер курортної пропозиції, переважно адміністративні методи управління, слабка клієнтоорієнтованість, застаріла медико-реабілітаційна лікувальна база, недостатня кваліфікація менеджерів або їх непереборне бажання управляти «по-старому»);

інтенсивне формування інфраструктури ринкових відносин курортної сфери.

Саме ці особливості актуалізують застосування нових підходів до управління організаціями курортного комплексу. На нашу думку, в основу сучасних підходів до організації курортного бізнесу слід покласти проектування санаторно-курортних процесів не лише з наявної матеріально-технічної бази оздоровниць, а виходячи з ринкових вимог – платоспроможного попиту (побажань та можливостей) рекреантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. - Симферополь : Таврія, 2005. ? 48 с.
2. Про курорти : закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026–ІІІ // Відом. Верховної Ради України. 2000.- № 50. - 15 грудня. Ст. 435.
3. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі на 2005-2015 роки: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 231-р.
4. Ветитнев А.М. Курортное дело / А.М. Ветитнев, Л.Б. Журавлева. – Сочи, 2006. – С. 11 – 15.
5. Курорти України : Минуле і сучасне. Санаторно-курортні заклади ДП ЗАТ „Укрпрофоздоровниця”. – К.: ТАМЕД, 2002. – 304 с.
6. Основи курортології: посібник для студентів та лікарів / за ред. М.В. Лободи, Е.О. Колесника. – К.: Видавництво ФОП Купріянова О.О., 2003. – 512 с.
7. Санаторій. Маркетинг. Медична діяльність / за ред. І. Рачко, Л.І. Фісенко. – К.: Видавництво ФОП Купріянова О.О., 2008. – 496 с.
8. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : моногр. / Т.І. Ткаченко - 2-га ред., доп. та випр. – К.: КНТЕУ, 2009. – 436 с.